

Stefan Krzysztof Kuczyński (1938-2010)

Profesor Stefan Krzysztof Kuczyński urodził się 13 stycznia 1938 r. w Starachowicach, ale od wczesnego dzieciństwa jego losy były związane z Warszawą. Tu ukończył szkołę podstawową i średnią, a w latach 1954-1959 studiował historię w Uniwersytecie Warszawskim, gdzie pod opieką naukową profesora Aleksandra Gieysztora przygotował pracę magisterską poświęconą *Symbolice władzy królewskiej i książęcej w Polsce za pierwszych Piastów*. Praca doktorska pt. *Pieczęcie książąt mazowieckich* została obroniona w 1972 r. w „macierzystym” Instytucie Historycznym UW. Kolejny etap kariery naukowej przypadł na okres zatrudnienia w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, gdzie w 1993 r. Stefan Kuczyński przedstawił rozprawę habilitacyjną poświęconą herbom ziemskim. Nominację i tytuł profesora nauk humanistycznych Stefan Kuczyński otrzymał 16 grudnia 1997 r. Profesor zmarł 3 stycznia 2010 r., został pochowany na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie¹.

Zainteresowania badawcze Stefana K. Kuczyńskiego koncentrowały się wokół licznych zagadnień, trudno jest chronologicznie klasyfikować jego dorobek naukowy, gdyż większość opisywanych problemów przedstawiał w „długim trwaniu”. Tymi

¹ Wspomnienia o Profesorze Stefanie K. Kuczyńskim i jego dorobek naukowo-organizacyjny zostały omówione przez uczniów i przyjaciół uczonego: K. Chłapowski, *Działalność Prof. Stefana Kuczyńskiego w Polskim Towarzystwie Heraldycznym*, Notatki Płockie, 2010, nr 1/222, s. 8; I. M. Dacka-Górzyńska, *Profesor dr hab. Stefan Krzysztof Kuczyński (13 I 1938 – 3 I 2010)*, Notatki Płockie, 2010, nr 1/222, s. 4-7; też, *Stefan Krzysztof Kuczyński (1938-2010)*, tłum. na j. franc. A. Waclawczyk, *Quaestiones Medii Aevi Novae* 15, 2010, s. 341-346; S. Górzyński, *Stefan Krzysztof Kuczyński (13 I 1938 – 3 I 2010)*, *Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego* n.s. 9 (20), 2010, s. 4-6; J. Grabowski, *Stefan Krzysztof Kuczyński (13 stycznia 1938 – 2 stycznia 2010)*, *Archiwista Polski*, 2010, nr 2 (58), s. 105-108; R. Karpiński, *Stefan Krzysztof Kuczyński (13 I 1938-3 I 2010)*, *KH* 117, 2010, nr 3, s. 191-196; M. Koczarska, A. Rachuba, *Stefan Krzysztof Kuczyński (13 I 1938-3 I 2010)*, *SZ* 48, 2010, s. 7-10; M. Kulecki, *Stefan Krzysztof Kuczyński (13 I 1938-3 I 2010)*, *Miscellanea Historico-Archivistica* 17, 2010, s. 290-292; tenże, *Stefan Krzysztof Kuczyński (13 stycznia 1938 – 3 stycznia 2010)*, *PH* 102, 2011, z. 3, s. 409-413; R. Karpiński, *Stefan Krzysztof Kuczyński – „Stefanek” w „Przeglądzie Historycznym”*, tamże, s. 399-408; A. Wyrobisz, *Stefan Krzysztof Kuczyński (1938-2010)*, tamże, s. 397 n.; W. Perkun, *Stefan Krzysztof Kuczyński, Ukraїns'kij istoričeskij žurnal*, 2010, nr 3, s. 232 n.; I. M. Dacka-Górzyńska, *Profesor Stefan Krzysztof Kuczyński i jego dorobek archiwalny (1939-2010)*, w: *Wkład archiwistów warszawskich w rozwój archiwistyki polskiej. Zbiór studiów poświęconych warszawskiemu środowisku archiwalnemu*, red. A. Kulecka, Warszawa 2012, s. 345-354. Niniejszy tekst jest rozszerzoną wersją ostatniej pracy. Zmarłemu Profesorowi dedykowano czasopisma: *Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego* n.s. 9 (20), 2010 [gdzie Bibliografia prac Stefana K. Kuczyńskiego z zakresu heraldyki i nauk pokrewnych (2002-2008), oprac. S. Górzyński, s. 7-10]; *Studia Źródłoznawcze* 48, 2010 (gdzie Bibliografia prac Stefana Krzysztofa Kuczyńskiego za lata 2003-2010 z uzupełnieniami za lata poprzednie, oprac. I. M. Dacka-Górzyńska, s. 11-14); *Przegląd Historyczny* 102, 2011, z. 3.

wiodącymi tematami była historia średniowiecza, nauki pomocnicze historii, szczególnie heraldyka, sfragistyka, genealogia, dyplomatyka, numizmatyka, falerystyka, biografistyka, archiwistyka, dzieje Warszawy i Mazowsza. Bibliografia Stefana Kuczyńskiego obejmuje blisko 700 pozycji².

Pierwszym miejscem pracy Stefana Kuczyńskiego, wówczas jeszcze studenta, z rekomendacji Aleksandra Gieysztora, było Archiwum Główne Akt Dawnych (1958-1968, AGAD)³, gdzie zajmował się inwentaryzacją zbiorów sfragistycznych, a w 1960 r. powierzono mu kierowanie pracownią sfragistyczną⁴. Jednostka ta miała koordynować prace inwentaryzacyjne zbiorów pieczęci w archiwach państwowych, by z czasem stworzyć centralny inwentarz archiwalnych zbiorów pieczęci i ich pełną dokumentację fotograficzną⁵. W dalszych planach było sporządzanie odlewów pieczęci i ich wymiana między archiwami polskimi i zagranicznymi⁶. Przygotowane przez S. K. Kuczyńskiego w 1961 r. wytyczne dotyczące opracowywania zbiorów pieczęci⁷, które miały wówczas charakter tymczasowy, po przeszło pięćdziesięciu latach nadal obowiązują w archiwach państwowych (obecnie trwają końcowe prace nad nowymi przepisami w tym zakresie)⁸.

² Wykaz prac Profesora Stefana K. Kuczyńskiego, wydanych do 2002 r., zebrałam w księdze pamiątkowej pt. *Heraldyka i okolice*, red. A. Rachuba, S. Górzyński, H. Manikowska, Warszawa 2002, s. 19-54. Sylwetkę naukową oraz recenzję zawartości treści książki pamiątkowej przedstawiła Ewa Suchodolska, *Jubileusz profesora Stefana Krzysztofa Kuczyńskiego*, WN 47, 2003, 2 (176), s. 233-235.

³ Bardzo dziękuję Panom Dyrektorom Andrzejowi Biernatowi, Andrzejowi Korynowi, Hubertowi Wajsovi za udostępnienie akt osobowych Profesora S. K. Kuczyńskiego przechowywanych w Instytucie Historii PAN, w NDAP (sygn. 124/1), w AGAD (sygn. 39/276: 1968).

⁴ W służbie archiwalnej S. K. Kuczyński posługiwał się doświadczeniem w zakresie sfragistyki, które nabył u boku swego mistrza, prof. Aleksandra Gieysztora, i oczywiście własnych pracownych studiów nad tą problematyką. Na pogłębienie znajomości w tej dziedzinie wpływ miały też wyjazdy zagraniczne, jak pobyt szkoleniowy w Spoleto w 1959 r., współpraca z Komitetem Sfragistycznym Międzynarodowej Rady Archiwalnej, wiele też zawdzięczał stażowi archiwalnemu, który odbył w Paryżu (6 stycznia – 20 marca 1964). S. K. Kuczyński, *Międzynarodowy staż archiwalny w Archives nationales w Paryżu* (6 stycznia – 20 marca 1964), *Archeion* 41, 1964, s. 347-351; w tłum. czeskim: *Archivní časopis*, 1964, nr 3, s. 177-179; przedruk: *SZ* 10, 1965, s. 227.

⁵ Pismo Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 22 maja 1961 r. w sprawie inwentaryzacji pieczęci, w: *Zbiór przepisów archiwalnych* wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952-2000, wybór i oprac. M. Tarakanowska, E. Rosowska, Warszawa 2001, s. 301; S. K. Kuczyński, *Inwentaryzacja pieczęci w archiwach państwowych*, *SZ* 7, 1962, nr 6-7, s. 218.

⁶ S. K. Kuczyński, *Kolekcja odlewów pieczętnych otrzymana w darze od Archiwisty Generalnego Królestwa Belgii*, *Archeion* 34, 1961, s. 192 n.

⁷ Zarządzenie nr 8 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 22 maja 1961 r. w sprawie wytycznych do opracowania zbiorów pieczęci przechowywanych w archiwach państwowych (wraz z załącznikiem), w: *Zbiór przepisów archiwalnych*, s. 302-310.

⁸ Instrukcja składa się z trzech części. Pierwsza zawiera klasyfikację pieczęci i uwagi ogólne nt. opracowywania zbiorów pieczęci, sporządzania reprodukcji pieczęci, zabezpieczania i przechowywania pieczęci. W części drugiej podano zalecenia szczegółowe dotyczące sporządzania inwentarzy, katalogów i indeksów, dokumentacji fotograficznej zabytków oraz konserwacji pieczęci: czyszczenia, mycia, dezynfekcji, konserwacji zachowawczej, jak też sposobu przechowywania zabytków luźnych, związanych z aktami, tłoków i ich reprodukcji. W ostatniej partii szczegółowo wyjaśniono metody opisu inwentarzowego pieczęci i tłoków oraz ich katalogowania, tu też dołączono wzory kart inwentarzowych osobno dla odcisków i dla typariuszy pieczęci oraz wzór karty katalogowej zbiorczej. S. K. Kuczyński, *Inwentaryzacja pieczęci*, s. 218.

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych (NDAP) powierzyła także młodemu badaczowi reprezentowanie jej w Komitecie Sfragistycznym przy Międzynarodowej Radzie Archiwów (od 1960 r., członek Komitetu od 1989 r.). Stefan K. Kuczyński awansowany na stanowisko adiunkta naukowo-badawczego (w 1966 r.) pełnił zadania referenta do spraw życia naukowego w archiwach⁹, a w latach 1967-1969 redagował serię „Przekłady z obcej literatury archiwalnej”, wydawaną przez NDAP¹⁰.

Z archiwum S. K. Kuczyński pożegnał się pod koniec 1968 r. i rozpoczął nową pracę, w Instytucie Historii im. T. Manteuffla PAN w Warszawie. Profesor był jeszcze „póletatowym” pracownikiem NDAP przez krótki czas (1 maja 1976–31 marca 1977), gdy zatrudniono go w Dziale Wydawniczym na stanowisku redaktora naczelnego „Archeionu”. Natomiast współpraca z NDAP trwała jeszcze wiele lat. Uczony był członkiem Rady Naukowo-Programowej Archiwum Głównego Akt Dawnych i członkiem Rady Archiwalnej (od 1992 r.), organu doradczego Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w najważniejszych sprawach archiwów i ich zasobów, a w latach 1998-2000 został Przewodniczącym Rady. Ponadto przez wiele lat był związany z „Archeionem”, ponownie jako redaktor naczelny w latach 1996-2001.

Od 1968 r. S. K. Kuczyński prace badawcze prowadził w Pracowni Edytorskiej Źródeł Średniowiecznych IH PAN, kierowanej przez prof. Aleksandra Gieysztora, następnie pracował w Pracowni Nauk Pomocniczych, którą prowadził profesor Ryszard Kiersnowski, wreszcie sam objął kierownictwo tej jednostki (w 1997 r.) i sprawował je do 2008 r. W latach 1991-1994 był zastępcą dyrektora Instytutu ds. naukowych i ogólnych, był wieloletnim członkiem Rady Naukowej Instytutu, a w latach 1999-2002 jej przewodniczącym.

Analizując publikacje S. K. Kuczyńskiego z pierwszego dziesięciolecia pracy naukowej, wyraźnie widać, że jego pasją była wówczas sfragistyka. Mając stały dostęp do źródeł sfragistycznych, napisał kilka tekstów o zabytkach, które znajdowały się w zasobach AGAD¹¹. Na łamach „Archeionu”, „Studiów Źródłoznawczych” i „Wiadomości Numizmatycznych” wielokrotnie recenzował literaturę poświęconą zagadnieniom archiwistyki i nauk pomocniczych historii, przedstawiał zawartość zachodnich czasopism archiwalnych, omawiał wystawy archiwalne organizowane w Paryżu czy Londynie, które uważał za ważne, przedstawiał sylwetki i kolekcje sfragistyków polskich, składał sprawozdania z życia naukowego i własnych wyjazdów badawczych. Równolegle, opracowywał kolejne karty inwentarzowe

⁹ Od 16 maja 1966 r. dla Działu Metodycznego Biura Prac Naukowych NDAP, S. K. Kuczyński miał opiniować opracowania naukowe i naukowo-badawcze przygotowane przez pracowników archiwów.

¹⁰ Pod redakcją S. K. Kuczyńskiego ukazały się trzy tomy serii „Przekłady z obcej literatury archiwalnej”: t. 7: Z problemów archiwistyki Niemieckiej Republiki Demokratycznej, Warszawa–Łódź 1967; t. 8: Z teoretycznych i praktycznych zagadnień współczesnej archiwistyki, Warszawa–Łódź 1968; t. 9: Dokumentacja naukowo-techniczna i wtórnik akt w archiwach, Warszawa–Łódź 1969.

¹¹ Np. S. K. Kuczyński, Pieczęć wielka litewska Jana III w zbiorach Archiwum Głównego Akt Dawnych, WN 7, 1963, z. 3 (25), s. 126-129, il.; tenże, Intaglio rzymskie jako pieczęć przy dokumencie traktatu toruńskiego z 1466 r., PH 55, 1964, z. 2, s. 302-307; tenże, Nieznana pieczęć Wacława (Wańki), księcia mazowieckiego, SZ 13, 1968, s. 129-136.

pieczęci i tłoków przechowanych w zbiorach AGAD¹². Charakterystyka zabytków sfragistycznych z archiwum warszawskiego została przedstawiona w „Wiadomościach Numizmatycznych” w 1972 r.¹³ Uzupełniona wersja tego tekstu znalazła się w drugim wydaniu przewodnika po zespołach AGAD w 1975 r.¹⁴

Stefan K. Kuczyński często podkreślał, że bardzo cenił 10 lat pracy „ze źródłami”. Te doświadczenia niewątpliwie zostały wykorzystane w pracy nad doktoratem, który zaczął przecież powstawać w okresie zatrudnienia w AGAD. Praca doktorska *Pieczęcie książąt mazowieckich* obroniona w 1971 r. na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Warszawskiego, wydana dopiero w 1978 r. w Ossolineum (ss. 435, il.), jest „kanoniczną” publikacją z zakresu sfragistyki¹⁵ – wzorcowym interdyscyplinarnym opracowaniem tematu, jej wartość polega też na wprowadzeniu do obiegu naukowego nowej klasyfikacji pieczęci i „idealnego” inwentarza tych zabytków. W pierwszej części pracy S. K. Kuczyński podał charakterystykę pieczęci książąt z mazowieckiej linii Piastów od końca XII w. do roku 1526. Jako podstawę źródłową wykorzystano odciski pieczęci zachowane przy dokumentach bądź zabytki „luźne”, reprodukcje, odlewy, opisy notarialne pieczęci oraz przekazy o egzemplarzach niezachowanych. Autora interesował związek pieczęci jako środka uwierzytelniającego czynności prawne na tle rozwoju form kancelaryjnych, elementy formalne pieczęci (tłoki, materiał pieczęci, formy i rozmiary pieczęci, sporządzanie odcisków pieczęci i sposoby ich łączenia, umiejscowienia na dokumencie), treści obrazowe, legenda oraz wartości artystyczne zabytków. Druga część pracy to inwentarz, w którym podano charakterystykę 81 pieczęci, w tym znanych też z przekazów pośrednich.

¹² Efektem tych prac były inwentarze polskich pieczęci książęcych (XIII-XVI w.), inwentarze polskich pieczęci królewskich (XIV-XVIII w.), inwentarze pieczęci miast polskich (XIV-XIX w.), inwentarze pieczęci kościelnych (XII-XVIII), inwentarze pieczęci cechowych, kartoteka fotografii pieczęci ze zbiorów AGAD i wojewódzkich archiwów państwowych, inwentarz pieczęci książąt mazowieckich (XIII-XVI w.) ze zbiorów krajowych archiwalnych, muzealnych, bibliotecznych i w końcu inwentarz ogólnopolski (centralny) pieczęci.

¹³ S. K. Kuczyński, *Zbiory sfragistyczne Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie*, WN 16, 1972, s. 235-246.

¹⁴ Tenże, *Zbiory sfragistyczne*, w: *Archiwum Głównego Akt Dawnych. Przewodnik po zespołach*. I. *Archiwa Dawnej Rzeczypospolitej*, wyd. 2, Warszawa 1975, s. 463-474. Profesor wyodrębnił i scharakteryzował odciski pieczęci integralnie związane z materiałem aktowym, przynależne, zgodnie z kryterium prawno-ustrojowym, do różnych grup właścicieli (pieczęcie książęce, królewskie, kościelne, osób prywatnych, miejskie, wiejskie, urzędów, instytucji, zgromadzeń i organizacji, osobna grupa to pieczęcie okresu powstań narodowych) oraz zbiór sfragistyczny z ok. 2000 tłoków pieczętnych. W tym ostatnim zbiorze znajdują się oryginalne odciski pieczęci z tłoków, zbiór pieczęci luźnych, kolekcjonerskie odciski pieczęci umieszczone w albumach i na tablicach, zbiór odlewów pieczęci polskich i obcych oraz zbiór fotografii wykorzystywany jako dokumentacja pomocnicza, uzupełniająca karty inwentarzowe, zbiór odcisków pieczęci (głównie tuszowych i atramentowych z terenu byłej Galicji) Mariana Gumowskiego i w końcu notaty Zbysława Michniewicza (zm. 1970) o charakterze sfragistyczno-heraldyczno-genealogicznym, zawierające przerysy i gipsowe odlewy pieczęci lwowskich.

¹⁵ Fragment tej pracy został opublikowany rok wcześniej: S. K. Kuczyński, *Wartości artystyczne i stylowe pieczęci książąt mazowieckich w XIII wieku*, WN 14, 1970, z. 4, s. 193-212. Konkluzje z dwuczęściowej rozprawy liczącej ok. 900 stron opublikowano w języku francuskim w 1974 r.: tenże, *Les sceaux des ducs de Mazovie*, tłum. J. Wolf, *Fasciculi Historici*, 1974, nr 7, s. 101-109.

Warto tu jeszcze zaznaczyć, że odlewy pieczęci wykonane na potrzeby przygotowania tej rozprawy zostały oddane do Działu Sfragistycznego w AGAD. Druga praca pt. *Polskie herby ziemskie. Geneza, treści, funkcje* (Warszawa 1993) przygotowana w oparciu o bogaty kwestionariusz badawczy różnych dyscyplin, przedstawia rozwój polskich herbów terytorialnych „w długim trwaniu”: od czasów ich powstania do dnia dzisiejszego. Autor rozpatruje funkcje i treści herbów ziemskich jako system, kod komunikacji społecznej. Efektem zainteresowań heraldyczno-sfragistycznych było także opracowanie terminologii sfragistyki polskiej w międzynarodowym słowniku sfragistyki, wydanym w Rzymie w 1990 r. przy współpracy z Kazimierą Chojnącką, i indeksu systematycznego polskiego¹⁶.

W dorobku Profesora Kuczyńskiego ważne miejsce zajmują prace poświęcone heraldyce miejskiej. W *Herbie Warszawy* (Warszawa 1977) autor krytycznie odniósł się do różnych koncepcji dotyczących początku herbu miasta, szczegółowo omówił źródła pisane i ikonograficzne, w których występowała Syrena, od czasów najdawniejszych do połowy XX w. Ten temat uczony poruszał kilka razy na łamach prasy, ponadto przygotowywał nową, rozszerzoną wersję rozprawy, której nie udało się mu już ukończyć. Podobnie jak przygotowywanego przez wiele lat kompendium heraldyki. Wartość naukową mają także opracowania heraldyczno-sfragistyczne miast: Łęczycy (1985), Płocka (1979), Pułtusza (1975), Sierpca (1981), Siewierza (1994).

Stefan Krzysztof Kuczyński był ambasadorem polskiej heraldyki na Zachodzie. Był członkiem biura Międzynarodowej Akademii Heraldyki (od 1971 r.). Brał udział w Międzynarodowych Kongresach Genealogii i Heraldyki oraz Kolokwium Międzynarodowej Akademii Heraldyki. Swoje wystąpienia Profesor wygłaszał zazwyczaj w języku francuskim. Ukazywały się one w tomach pokonferencyjnych, dotyczyły (kolejno) herbów polskich mieszczań, zagadnień współczesnej heraldyki w Polsce, herbów ziemskich, pierwszych drukowanych herbarzy polskich, *Klejnotów* Jana Długosza, dekoracji heraldycznych miast polskich, panegiryków herbowych, specyfiki polskich herbów średniowiecznych.

Dzięki działalności naukowej i społecznej Stefana K. Kuczyńskiego udało się wypełnić wiele postulatów badawczych w zakresie heraldyki polskiej, które profesor sformułował po raz pierwszy w 1973 r. i ponownie, po dwudziestu latach. Heraldyka pojawiła się w dydaktyce uniwersyteckiej. Powstało forum do wypowiedzi i badań naukowych, jakim jest Polskie Towarzystwo Heraldyczne z jego „Rocznikiem” i „Biuletynem”. Rozwinęły się badania nad wszystkimi aspektami heraldyki: rycerską, szlachecką, nobilitacji, miejską, ziemską, samorządową, państwową, kościelną, wzrosło zainteresowanie piśmiennictwem heraldycznym i zabytkami ikonograficznymi. W 1988 r. Stefan Kuczyński, razem z innymi osobami, doprowadził do zebrania założycielskiego, przyjęcia statutu i rejestracji Polskiego Towarzystwa Heraldycznego („spadkobiercy” lwowskiego Towarzystwa Heraldycznego 1906-1936). Od tego czasu, nieprzerwanie przez ponad dwadzieścia lat pełnił

¹⁶ Vocabulaire international de la sigillographie, Roma 1990.

odpowiedzialnie obowiązki Prezesa. Za wkład w rozwój i działalność Towarzystwa otrzymał członkostwo honorowe¹⁷.

Stefan K. Kuczyński przez wszystkie lata działalności naukowej zajmował się propagowaniem wiedzy o polskich symbolach narodowych. Teksty o herbie państwowym, barwach narodowych, insygniach publikował w pracach naukowych, popularyzatorskich, w prasie, w tej materii udzielał wyjaśnień w swoich wywiadach¹⁸. Dzięki zaangażowaniu jego i członków Polskiego Towarzystwa Heraldycznego w 1995 r. w Krakowie odbyło się IX kolokwium Międzynarodowej Akademii Heraldyki. Tematem przewodnim był *Orzeł i Lew w herbach średniowiecznych i nowożytnych*. Profesor Kuczyński wygłosił tekst *L'Aigle Blanc – 700 ans des armoiries de L'Etat polonais*. Siedem wieków funkcjonowania herbu państwowego Orzeł Biały stało się okazją do przygotowania jubileuszowej wystawy w Zamku Królewskim i zorganizowania sesji naukowej. Wszystkie te przedsięwzięcia uczony wspierał swoim autorytetem naukowym¹⁹.

Stefan K. Kuczyński, wraz z innymi członkami-ekspertami Polskiego Towarzystwa Heraldycznego, brał udział w przywracaniu prawidłowej symboliki państwowej po 1989 r., a w latach 2000-2008 przewodniczył Komisji Heraldycznej przy MSWiA, która czuwała nad przyjmowaniem herbów samorządowych.

Profesor położył ogromne zasługi na polu polskiej mediewistyki, przede wszystkim zapoczątkował wydawanie nowoczesnej serii wydawniczej – „Społeczeństwo polski średniowiecznej. Zbiór studiów” (t. 1-11, w latach 1981-2007), a jako członek redakcji (1990-1999) i redaktor naczelny (2000-2009), wspólnie z profesorem Marią Koczerską, dbał o wysoki poziom „Studiów Źródłoznawczych”. Nowa seria wydawnicza poświęcona społeczeństwu (wydawana początkowo przez PWN, od t. 6 przez Wydawnictwo DiG) stała się interdyscyplinarnym forum wypowiedzi dla badaczy zajmujących się funkcjonowaniem średniowiecznych elit, powiązań rodzinnych, majątkowych, politycznych, stanowych, znalazły się tu także teksty z zakresu biografistyki, onomastyki, historii państwa i prawa, nauk pomocniczych historii, socjologii. Zapowiedziany w pierwszym tomie cel powstania tej serii wydawniczej

¹⁷ W tym czasie Towarzystwo rozwijało się bardzo dynamicznie, liczba członków wynosiła ok. 350 osób, powstały oddziały terenowe, regularnie odbywały się zebrania naukowe, Towarzystwo zorganizowało kilka sesji naukowych i wystaw, uruchomiło też własne publikacje i czasopisma, udzieliło setek konsultacji i porad genealogiczno-heraldycznych (non profit). Zwłaszcza na te ostatnie profesor Kuczyński, z ogromnym poświęceniem własnego czasu, odpowiadał listownie. W 1995 r. Towarzystwo ustanowiło i przyznaje corocznie Nagrodę im. Adama Heymowskiego – za najlepsze publikacje z dziedziny heraldyki i nauk pokrewnych. Towarzystwo posiada własny księgozbiór i jest współwłaścicielem Gabinetu Heraldycznego znajdującego się w Zamku Królewskim w Warszawie.

¹⁸ Trzykrotnie wydawana praca S. Rusocki, S. K. Kuczyński, J. Willaume, Godło, barwy i hymn Rzeczypospolitej. Zarys dziejów, Warszawa 1963 i kolejno: 1970, 1978. Publikacje nt. Orła Białego, Syreny, chorągwi spod Grunwaldu, w formie miniatur oraz często na ten temat na łamach „Mówią Wieki”.

¹⁹ S. K. Kuczyński, Treści i funkcje Orła Białego, w: Orzeł Biały – 700 lat herbu państwa polskiego. Zamek Królewski w Warszawie [Katalog wystawy 26 VI – 15 X 1995], Warszawa 1995, s. 55-65 (też w jęz. angielskim); tenże, Orzeł Biały w powstaniach narodowych i ruchach wyzwoleniczych XIX wieku, w: Orzeł Biały herb państwa polskiego. Materiały sesji naukowej 27-28 czerwca 1995 r. na Zamku Królewskim w Warszawie, red. S. K. Kuczyński, Warszawa 1996, s. 241-256.

jako realizacja programu międzyresortowego III.1 „Społeczeństwo polskie. Przemiany struktur społeczno-gospodarczych i świadomości społecznej”, którego wynikiem miał być zarys dziejów społeczeństwa polskiego wieków średnich²⁰, według mojej wiedzy, został „zapomniany” przez inicjatorów. Może badacze średniowiecza zechcieliby wrócić do tej cennej idei.

Profesor opracował kilka studiów biograficznych polskich władców, które opublikował w *Encyklopedii Warszawy* (biogramy książąt mazowieckich, Warszawa 1975), *Poczcie królów i książąt polskich* z 1978 r. (Siemowit III mazowiecki) i w *Księżdzie królów i książąt polskich* (Ludwik Węgierski, Jadwiga, Dom Jagielloński, Władysław II Jagiello, Kazimierz IV Jagiellończyk, Jan I Olbracht), tej ostatniej sam był redaktorem (1999). Napisał też kilka biogramów do *Polskiego słownika biograficznego* i, nad czym ubolewał, wiele wspomnień pośmiertnych. Oprócz rozważań na tematy średniowiecznej heraldyki i sfragistyki oraz biografistyki mazowieckiej warto tu jeszcze zwrócić uwagę na tekst poświęcony rozwojowi kultury na Mazowszu²¹. Autor wykazał, iż mimo peryferyjności dzielnicy, ośrodki władzy książęcej i kościelnej (Płock, Czerwińsk, Warszawa, Pułtusk, Łowicz) oraz kontakty z Koroną, państwem zakonnym, podróże dyplomatyczne, handlowe, wyjazdy na studia, pielgrzymki pozwalały przyswajać osiągnięcia cywilizacyjne krajów sąsiednich. S. K. Kuczyński jako kwestie przynależne do rozwoju kultury na Mazowszu uznał: działalność kancelarii książęcej, poziom wykształcenia jej personelu, rozwój miejscowych szkół katedralnych i parafialnych, liczbę Mazowszan na uniwersytecie w Krakowie i zagranicą oraz kariery absolwentów, przedsięwzięcia kulturalno-artystyczne i mecenat dworu książęcego, kontakty dyplomatyczne, politykę matrymonialną władców, powstanie księgozbiorów prywatnych i bibliotek, rozwój rodzimej historiografii i literatury, kaznodziejstwo oraz wytwory kultury materialnej.

Do ważniejszych tekstów, w całości przynależnych do polskiej mediewistyki, należy artykuł poświęcony heraldyce w twórczości historycznej oraz działaniach publicznych Jana Długosza²². S. K. Kuczyński omówił wartość źródłową dla heraldyki państwowej, ziemskiej i rodowej dzieł historiograficznych przypisywanych Długoszowi (*Klejnoty*, *Banderia Prutenorum*, *Liber beneficiorum*, *Katalogi biskupów*, *Roczniki*). Wskazał też zabytki kultury materialnej, gdzie herb rodowy Długosza – Wieniawa zajmuje ważne miejsce w programie heraldycznym budowli kościelnych i świeckich, fundowanych przez kanonika krakowskiego. W 1994 r. ukazał się artykuł na temat genezy, treści i funkcji herbu Królestwa Polskiego w XIV-XV w.²³. Jak zwykle kompetentnie uczony

²⁰ Tenże, Wstęp, w: *Społeczeństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 1, red. S. K. Kuczyński, Warszawa 1981, s. 5, 8-9.

²¹ Tenże, *Rozwój kultury na Mazowszu* (połowa XIII – początek XVI w.), w: *Dzieje Mazowsza* do 1526 r., red. A. Gieysztor, H. Samsonowicz, Warszawa 1994, s. 362-400; przedruk: *Dzieje Mazowsza*, t. 1, red. H. Samsonowicz, Pułtusk 2006, s. 489-531.

²² Tenże, *Herby* w twórczości historycznej Jana Długosza, w: *Sztuka i ideologia XV w.*, red. P. Skubiszewski, Warszawa 1978, s. 211-232.

²³ Tenże, *Herb Królestwa Polskiego w XIV-XV wieku. Wokół genezy, treści i funkcji*, w: *Imagines Potestatis. Rytuały, symbole i konteksty fabularne władzy zwierzchniej. Polska X-XV w.* (z przykładem czeskim i ruskim), red. J. Banaszkiewicz, Warszawa 1994, s. 151-160.

przedstawił miejsce orła w „heraldycznym zwierzyńcu”, przypomniał chronologię orła heraldycznego na pieczęciach władców dzielnicowych (1222-1231), ukazał jego funkcjonowanie jako godła dynastycznego, państwowego, ziemskiego, godła urzędów oraz wymowę ideową sygnowanych tym znakiem zabytków kultury materialnej. Zagadnienia związane z kulturą rycerską poruszył w artykułach dotyczących zawołań bojowych króla polskiego²⁴, turniejów²⁵ i polskich heroldów²⁶. Profesor na podstawie źródeł historiograficznych i materialnych prześledził ewolucję turnieju na ziemiach polskich od „igrzyska o wyraźnie ludycznym charakterze”, przynależnym do elitarnej kultury dworskiej, zarezerwowanej dla elit, do przeżytku, mającego charakter zabawy dworskiej. Znajomość gier rycerskich na ziemiach polskich można udowodnić od 1243 r., najpierw na dworze książąt śląskich, następnie na dworze krakowskim, wielkopolskim i w końcu królewskim (zjazd w Krakowie w 1364 r.), znany był udział rycerzy polskich w turniejach zagranicą, jak i obecność turniejowych gości u nas. Kontynuacją tych zainteresowań był artykuł poświęcony zadaniom i poświadczonej źródłowo obecności heroldów na dworze Władysława Jagiełły i Witolda. Opracowania te przyniosły szereg ustaleń szczegółowych i przyczyniły się do renesansu badań nad kulturą rycerską na ziemiach polskich, poprzedziły monograficzne książki o obyczaju rycerskim Dariusza Piwowarczyka (z lat 1998 i 2000) i o turniejach Bogdana Wojciecha Brzustowicza (z 2003 r.). S. K. Kuczyński pozostawił po sobie, także inne ważne teksty, które zasługują na ponową edycję, jak np. ten o funkcjach semiotycznych herbu²⁷, o siedemnastowiecznym herbarzu Szymona Okolskiego²⁸, o grach w herby²⁹.

Stefan K. Kuczyński był członkiem i członkiem honorowym wielu organizacji społeczno-naukowych³⁰ oraz brał udział w pracach redakcji wiodących czasopism

²⁴ Tenże, Zawołania bojowe króla polskiego, ZH 50, 1985, z. 3, s. 211-219.

²⁵ Tenże, Turnieje rycerskie w średniowiecznej Polsce, w: Biedni i bogaci. Studia z dziejów społeczeństwa i kultury ofiarowane Bronisławowi Geremkowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin, Warszawa 1992, s. 295-306.

²⁶ Tenże, Heroldowie króla polskiego, w: Venerabiles, nobiles et honesti. Studia z dziejów społeczeństwa Polski średniowiecznej. Prace ofiarowane Profesorowi Januszowi Bieniowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin i czterdziestopięciolecie pracy naukowej, red. A. Radziwiński, A. Supruniuk, J. Wroniszewski, Toruń 1997, s. 329-339.

²⁷ Tenże, Niektóre zagadnienia symboliki heraldycznej na tle funkcjonowania herbu jako znaku, w: Problemy nauk pomocniczych historii. Materiały na drugą konferencję poświęconą naukom pomocniczym historii, Katowice-Wisła 26-29 V 1973, red. J. Szymański, t. 2, Katowice 1973, s. 29-43.

²⁸ Tenże, „Orbis Polonus” Szymona Okolskiego i frontispis Dawida Tscherninga, w: Podług nieba i zwyczaju polskiego. Studia z historii architektury, sztuki i kultury ofiarowane Adamowi Miłobędzkiemu, Warszawa 1988, s. 545-553.

²⁹ Tenże, Gra w herby, czyli przyczynek do popularyzacji heraldyki w XVIII w., w: Drogą historii. Studia ofiarowane Profesorowi Józefowi Szymańskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin, red. P. Dymmel, K. Skupieński, B. Trelińska, Lublin 2001, s. 325-333.

³⁰ S. K. Kuczyński był członkiem Stowarzyszenia Miłośników Dawnej Broni i Barwy, Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, Polskiego Towarzystwa Archeologicznego (sekcja numizmatyczna), Towarzystwa Naukowego Płockiego, Włocławskiego Towarzystwa Naukowego, Towarzystwa Miłośników Historii w Warszawie. Przez wiele lat działał aktywnie w Polskim Towarzystwie Historycznym, pełnił tu funkcje sekretarza Zarządu Głównego PTH (1982-1985), skarbnika (1980-1982), członka Prezydium Zarządu Głównego (1985-1988), wchodził w skład sądu koleżeńskiego (1991-2006). 20 września 2009 r. otrzymał członkostwo honorowe Polskiego Towarzystwa Historycznego. Pan Profesor

naukowych. Był redaktorem naczelnym wspomnianego już „Archeionu” (w latach 1977-1978 i 1996-2001), „ukochanego” „Rocznika Polskiego Towarzystwa Heraldycznego” nowej serii (od 1993 r.), „Studiów Źródłoznawczych. Commentationes” (od 2000 r.), „Społeczeństwa Polski średniowiecznej. Zbioru studiów”, t. 1-11 (w latach 1981-2007). Ponadto był członkiem komitetów redakcyjnych: „Archeionu”, „Biuletynu Numizmatycznego”, „Studiów Źródłoznawczych”, „Mówią Wieki”, „Przeglądu Historycznego”, „Wiadomości Numizmatycznych”. Wydawał księgi pamiątkowe dla swoich przyjaciół, którzy uświetnili Jego jubileusz 65-lecia urodzin pracą naukową pt. *Heraldyka i okolice* (2002).

Profesor Kuczyński łączył pracę naukową z zajęciami dydaktycznymi. Wykładał nauki pomocnicze historii okresowo w Uniwersytecie Warszawskim (w latach 1976-1990), w Wyższej Szkole Humanistyczno-Przyrodniczej w Sandomierzu (w latach 1996-1998), w Mazowieckiej Wyższej Szkole Humanistyczno-Pedagogicznej w Łowiczu (w latach 1998-2003). Prowadził wykłady w Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie w Londynie. Pracując z młodymi ludźmi, wykazywał ogromny talent pedagogiczny. Zawsze miał czas dla swoich uczniów. Jeśli ganił, to umiejętnie, tak by „delikwenta” nie zrazić, nie narzucał własnej koncepcji rozprawy, delikatnie sugerował kierunki dalszych działań, i przede wszystkim nigdy nie szczędził pochwał, co było najlepszą zachętą do dalszej pracy.

Dzięki życzliwej opiece naukowej uczonego powstało kilka prac doktorskich: *Brunon z Kwerfurtu. Żywot. Misje. Męczeństwo* (w 2002 r., autor Piotr Cywiński), *Herby miast Kujaw wschodnich i ziemi dobrzyńskiej w okresie zaborów (1793-1918)* (w 2003 r., autor Piotr Bokota), „*Korona polska*” *Kaspra Niesieckiego. Pomnik staropolskiego piśmiennictwa heraldycznego* (w 2003 r., autorka Iwona Dacka-Górzyńska), *Dolęgowie Kretkowscy. Dzieje rodu na Kujawach, w Wielkopolsce, Prusach Królewskich i Mazowszu od XV do XVIII wieku* (w 2006 r., autor Tomasz Sławiński), *Możnowładztwo i rycerstwo ziemi gostynińskiej w XIV i XV wieku. Studium z dziejów osadnictwa i elity władzy na Mazowszu średniowiecznym* (w 2006 r., autor Kazimierz Pacuski). Ostatnia praca – *Polityka książąt mazowieckich wobec władz kościoła od początku XIV w. do 1526 r.* (w 2010 r., autorka Anna Salina) – została obroniona już po śmierci promotora.

Za swoją działalność naukowo-społeczną S. K. Kuczyński otrzymał liczne nagrody i wyróżnienia, ostatnim był przyznany 7 grudnia 2009 r. za wybitne zasługi w pracy naukowo-badawczej i dydaktycznej, za upowszechnianie wiedzy o historii Polski, w szczególności w dziedzinie heraldyki i sfragistyki, Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski. Odznaczenia tego Stefan K. Kuczyński nie zdążył już odebrać.

Dorobek naukowy Stefana Krzysztofa Kuczyńskiego budzi podziw i szacunek. Zaś Jego skromność, łagodność i nienaganne maniery często onieśmiewały.

Iwona M. Dacka-Górzyńska

uważał, że powinnością naukowca jest wpieranie społecznego ruchu naukowego, stąd jego zaangażowanie w badania regionalne, udział w pracach organizacyjnych i upowszechnianie nauki w formie odczytów, publikacji, organizacji wystaw, wspierania fundacji. Wierny ideałom naukowym swego mistrza, od 1999 r. był wiceprezesem Rady Fundacji Naukowej im. Aleksandra Gieysztoro.